

С.О. Маценко,
науковий керівник – А.Л. Чернявський,
Українська академія банківської справи НБУ

МІЖНАРОДНО-ПРАВОВА РЕГЛАМЕНТАЦІЯ НАДЗВИЧАЙНОГО СТАНУ

У звичайних умовах життєдіяльність суспільства підтримується за рахунок політичної і економічної систем та існуючої налагодженої системи управління, що дає можливість застосування державних заходів для забезпечення стабільності у суспільстві. Вони дають змогу підтримувати відносний порядок. Проте такі заходи досить ефективно впливають лише в умовах стабільної обстановки у суспільстві та державі в цілому. Проблема стає актуальною під час виникнення надзвичайних ситуацій, коли події виходять з-під контролю. Це змушує державні структури застосовувати заходи, які у звичайних умовах є протизаконними, тобто обмежувати конституційні права громадян і юридичних осіб, покладати на них додаткові заборони та обов'язки.

Інститут надзвичайного стану – це концентрація влади і обмеження прав і свобод людини, але він нерозривно пов'язаний з реалізацією на практиці ідей і конструкцій правової держави [4]. Безперечно, даний інститут – зброя обоюдогостра. Загальнотеоретичні питання інституту надзвичайного стану досліджували: А. Агапон, А. Грязнов, А. Коротков, С. Кузніченко, В. Рушайло. Але до цього часу комплексного дослідження міжнародно-правової регламентації інституту надзвичайного стану не проводилась. Таким чином, метою даного дослідження є загальна характеристика основних міжнародно-правових документів з регламентації надзвичайного стану.

Теорія і практика міжнародного права сформулювали основні вимоги, які у обов'язковому порядку висувуються до режиму надзвичайного стану. В міжнародно-правовому регулюванні даного інституту умовно можна було виділити три сфери:

- міжнародно-правове регулювання збройних конфліктів не міжнародного характеру, які можуть бути підставою для введення надзвичайного стану;
- міжнародно-правові принципи надзвичайного стану, що містяться у Міжнародному пакті “Про громадянські і політичні права”. Вони мають обов'язковий характер для національного законодавства держав, які беруть участь у цьому Пакті;
- діяльність уповноважених міжнародних організацій з контролю за практикою застосування законодавства про надзвичайний стан, вирішення спорів, що у зв'язку з цим виникають, тлумачення зазначених вище принципів (Комітет з прав людини, Європейська комісія з прав людини, Європейський суд з прав людини).

Найбільше прикладне значення для формулювання ефективного правового механізму локалізації та ліквідації конфліктів має їх міжнародно-

правова класифікація, заснована на нормах чотирьох Женевських конвенцій: “Про поліпшення долі поранених і хворих у діючій армії”, “Про поліпшення долі поранених, хворих та осіб, які зазнали корабельної аварії, із складу збройних сил на морі”, “Про поводження з військовополоненими”, “Про захист цивільного населення під час війни” – 12 серпня 1949 р. і двох додаткових протоколів до них (Перший і Другий додаткові протоколи, що стосуються захисту жертв збройних конфліктів неміжнародного характеру – від 8 червня 1977 р.) [5].

До міжнародно-правових принципів надзвичайного стану належать принципи виключної загрози, офіційного оголошення, розмірності, невід’ємності абсолютних прав і свобод, офіційного повідомлення.

Принцип виключної загрози. Він визначає право держави-учасниці Пакту оголосити надзвичайний стан і відступити від взятих на себе за цим документом зобов’язань лише у такій ситуації, коли “життя нації знаходиться під загрозою” або настають “обставини, що загрожують незалежності і безпеці держави”. Доцільно виокремити два способи відступу від звичайного правового режиму при надзвичайному стані:

- припинення дії окремих статей конституції, що гарантують права та свободи;
- встановлення обмежень, заборон, які торкаються конституційного статусу особи.

В Україні традиційно застосовується другий спосіб. Необхідно зазначити, що ч. 1 ст. 4 Закону України “Про правовий режим надзвичайного стану” передбачає: надзвичайний стан вводиться лише за наявності реальної загрози безпеці громадян або конституційному ладові, усунення якої іншими способами неможливий.

Принцип офіційного оголошення покликаний запобігти необґрунтованому встановленню правообмежень, без реальної наявності надзвичайної ситуації.

Згідно з *принципом розмірності* надзвичайні заходи застосовуються тільки тоді, коли комплекс заходів державного примусу, що використовується у звичайних умовах, вичерпний; мета надзвичайних заходів – це стабілізація і ліквідація надзвичайної ситуації; ступінь та обсяг обмежень прав та свобод громадян повинні бути адекватні надзвичайній ситуації, що склалася.

Проведений аналіз вказаного закону дозволяє зробити висновок про те, що запровадження надзвичайного стану можливе тільки у тому разі, коли для усунення загрози, яка виникла, необхідні лише надзвичайні заходи, що здійснюються у межах визначених гостротою становища, яке склалося. Стаття 2 також передбачає, що надзвичайний стан вводиться з метою усунення загрози та якнайшвидшої ліквідації особливо тяжких надзвичайних ситуацій техногенного або природного характеру, нормалізації обстановки, відновлення правопорядку, конституційних прав і свобод громадян, створення умов для нормального функціонування органів державної влади.

Згідно з *принципом невід'ємності абсолютних прав і свобод* за жодних умов, у будь-яких надзвичайних ситуаціях держава не має права вводити обмеження або скасовувати право на життя, відмовлятися від заборони на рабство, катування, та застосування зворотної сили закону, що встановлює новий вид покарання та інше.

Принцип офіційного повідомлення передбачає офіційне повідомлення державою Генерального секретаря ООН про її відступ від зобов'язань, встановлених Пактом. Згідно зі ст. 27 цього Закону держава при введенні надзвичайного стану негайно повідомляє через Генерального секретаря ООН державам, які беруть участь у Пакті, про обмеження прав і свобод людини та громадянина, про межу цих відхилень і причини прийняття такого рішення, про термін, на який запроваджується цей режим.

Проведений аналіз міжнародно-правових документів дозволяє зробити наступний висновок. Умови, порядок та обсяги застосування державою сили всередині держави потребує детального законодавчого врегулювання. Чітка правова регламентація дозволить вчасно прогнозувати кризові ситуації, застосовувати відповідні заходи профілактики, швидко їх локалізувати та вирішувати.

Список літератури

1. Басов А. Міжнародно-правова регламентація надзвичайного стану // Право України. – №12. – 2005 р. – С. 130.
2. Міжнародний Пакт “Про громадянські і політичні права”.
3. Баймуратов М.А. Міжнародне право. – Х.: “Одіссей”, 2000. – 736 с.
4. Міжнародне право: Підручник для вузів / Відп. ред. проф. Г.В. Ігнатенко, О.І. Тулнов. – М.: Видав НОРМА, 2000. – 584 с.
5. Кузніченко С.О. Адміністративний примус у змісті надзвичайних правових режимів // Держава і право. – 2002. – № 15. – С. 130.
6. Кузніченко С.О. Надзвичайні спеціальні адміністративно-правові режими у законодавстві України // Право України. – 2000. – № 12. – С. 126.